

Demography and health in early medieval Maastricht: Prosopographical observations on two cemeteries

Citation for published version (APA):

Panhuysen, R. G. A. M. (2005). *Demography and health in early medieval Maastricht: Prosopographical observations on two cemeteries*. Maastricht University.

Document status and date:

Published: 01/01/2005

Document Version:

Publisher's PDF, also known as Version of record

Please check the document version of this publication:

- A submitted manuscript is the version of the article upon submission and before peer-review. There can be important differences between the submitted version and the official published version of record. People interested in the research are advised to contact the author for the final version of the publication, or visit the DOI to the publisher's website.
- The final author version and the galley proof are versions of the publication after peer review.
- The final published version features the final layout of the paper including the volume, issue and page numbers.

[Link to publication](#)

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

If the publication is distributed under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license above, please follow below link for the End User Agreement:

www.umlib.nl/taverne-license

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at:

repository@maastrichtuniversity.nl

providing details and we will investigate your claim.

Samenvatting

Over de levensomstandigheden in de vroege middeleeuwen weten we in het algemeen weinig. De spaarzame schriftelijke bronnen leveren doorgaans nauwelijks informatie over dat onderwerp. Een mogelijkheid om meer te weten te komen over ziekte en gezondheid in het verleden is door bestudering van menselijke skeletresten gevonden bij opgravingen. Voor deze studie zijn de menselijke resten van twee begraafplaatsen uit Maasticht onderzocht. Bij opgravingen in het Boschstraatkwartier zijn menselijke skeletresten van 54 individuen verzameld, deze dateren uit het einde van de zevende en het begin van de achtste eeuw. De graven uit het Boschstraatkwartier lagen voor een deel bijeen in een klein grafveld en een tiental graven lag verspreid over een nederzettingsterrein. Deze nederzetting lijkt vooral gebruikt te zijn voor bewoning en productie-activiteiten van een kleine groep handwerkslieden. Tijdens de opgravingen in de Servaaskerk werden 184 skeletten uit de periode tussen 350 en 950 na Christus gevonden. Voor een belangrijk deel waren de graven uit de Sint Servaaskerk "ad sanctos" begravingen, dit zijn graven die dicht bij de vermoedde locatie van het gebeente van Sint Servaas lagen. In ieder geval vertegenwoordigen de graven uit de kerk slechts een klein deel van een veel grotere begraafplaats die zich met naar het noorden naar de Pandhof uitstrekte.

De skeletten uit de Sint Servaaskerk zijn in drie groepen ingedeeld op grond van hun datering: een groep skeletten uit de periode van circa 350-480 na Christus (de *cella* fase), een groep uit de periode tussen circa 480 en 700 na Christus (de *templum* fase) en een groep van circa 700-950 na Christus (de *basilica* fase). Hierdoor is het mogelijk om te onderzoeken of er veranderingen optreden in de gezondheidssituatie vanaf de laat-Romeinse tijd tot het einde van de Karolingische tijd. Verder werden drie groepen onderscheiden aan de hand van de status van het graf. Parameters voor het bepalen van de status van het graf waren de begraafplaats, het graftype, de positie van het graf binnen de begraafplaats en eventuele grafgiften. De graven van het Boschstraatkwartier werden op grond van de vondsten uit de bijbehorende nederzetting en uit de graven gecategoriseerd als graven met een lage status. De graven uit de Sint Servaaskerk werden zo mogelijk in twee groepen ingedeeld. Een groep van gemiddelde status, bestaande uit graven die doorgaans wat verder weg lagen van de vermoede locatie van het graf van Sint Servaas. In deze groep werden geen grafgiften gevonden en de graftypen waren ook eenvoudig, meestal kist- of kuilgraven. De groep van graven van hoge status bestond uit graven dicht tegen de toenmalige kerk aan of zelfs daarin. Bovendien betrof het vaak sarcofagen of gemetselde grafkelders. Tot deze categorie behoorden ook graven met kostbare bijgiften.

De skeletten werden onderzocht met behulp van gestandaardiseerde methoden. Eventuele pathologische aandoeningen werden besproken tijdens bijeenkomsten van een team van medisch specialisten. In totaal werden 238 skeletten onderzocht. Niet alle skeletten bleken even compleet te zijn. Hiervoor konden twee factoren als oorzaak worden aangewezen. Ten eerste was het duidelijk dat de intensieve verstoringen van de bodem, bijvoorbeeld tijdens de bouw en de sloop van een kerkgebouw, de graven uit de voorafgaande fase ernstig hadden verstoord. De

tweede factor was het graftype. Begravingen in kuilgraven, dus direct in de grond zonder kist, bleken in het algemeen de meest complete skeletten op te leveren.

De skeletten uit de laat-Romeinse *cella* fase lagen oorspronkelijk aan de rand van de begraafplaats. Ongeveer evenveel mannen als vrouwen werden aangetroffen in deze populatie. Ook waren er relatief veel onvolwassenen in deze groep. De gemiddelde leeftijd bij overlijden en de lengte waren relatief hoog. Er was geen sprake van opvallende pathologische aandoeningen. Wel had verhoudingsgewijs een groot aantal skeletten verschijnselen van DISH (diffuse idiopathische skelet hyperostose). DISH is een aandoening die doorgaans geassocieerd wordt met een overmatig rijke voeding.

In de graven uit de *templum* fase werden meer vrouwen dan mannen aangetroffen. Met name de vrouwen werden gemiddeld ouder dan hun tijdgenoten en met name hun lengte was bovengemiddeld. Qua algemene gezondheid lijkt deze groep daarom niet onder te doen voor die in de voorafgaande periode. Wel zijn er in deze groep twee mannen met zwaardwondingen aan de schedel.

De graven uit de *basilica* fase werden aangelegd in en om een grote nieuwe kerk. In deze groep werden er meer mannen gevonden. Voor zover kon worden vastgesteld, waren alle individuen die in de kerk begraven zijn van het mannelijk geslacht. Mogelijk waren dit geestelijken, die als kanunnik of monnik aan het Sint Servaas klooster waren verbonden. De gemiddelde lichaamslengte van de mannen in deze groep is hoog, net als de gemiddelde leeftijd bij overlijden. Voor de vrouwen werden iets lagere waarden voor leeftijd en lengte gevonden dan in de voorafgaande fase. De meeste indicatoren voor de algemene gezondheid wezen in deze groep op een goede gezondheid. DISH kwam relatief veelvuldig voor in deze groep. Ook in deze fase werden er mannen met zwaardwondingen aan de schedel gevonden. Drie van deze mannen lagen dicht bij elkaar pal ten zuiden van het koor, hetgeen doet vermoeden dat ze mogelijk aan elkaar gerelateerd waren.

De begravingen uit het Boschstraatkwartier gaven een volstrekt afwijkend beeld van de graven uit de Servaaskerk. In het Boschstraat grafveld kwamen veel meer jonge kinderen voor en er werden ongeveer vijf maal zoveel vrouwen als mannen begraven. Hoewel de lengte van deze individuen gemiddeld iets achterbleef, is de algemene indruk toch dat ook in deze populatie geen grote gezondheidsproblemen optraden.

Met name het ontbreken van een deel van de mannen op het Boschstraat grafveld, maar ook een aantal afwijkende leeftijdsverdelingen in de begraafplaatsen wijzen er op dat er in Maastricht in de Merovingische tijd een constellatie van complementaire begraafplaatsen bestond. Op dit moment zijn ongeveer negen begraafplaatsen in en om Maastricht bekend. Kennelijk werd een aantal mensen niet begraven op de aanpalende begraafplaats. In het Boschstraat grafveld lijkt dit vooral bij mannen op grote schaal te zijn gebeurd. De vergelijking van de fasen in de Servaaskerk laat qua gezondheidsindicatoren weinig verschil zien tussen de laat-Romeinse *cella* fase en de Merovingische *templum* fase. Dit pleit dus tegen de algemeen veronderstelde verslechtering in levensomstandigheden tijdens de overgang van de laat-Romeinse tijd naar de Merovingische tijd. De analyse van de verschillen tussen de skeletten uit verschillende status groepen toont verwaarloosbare verschillen tussen de graven van lage en

gemiddelde status. De graven van hoge status vertonen wel een afwijkend patroon. Met name mannen uit graven van hoge status bereikten gemiddeld een significant hogere leeftijd. Als gevolg daarvan vertoonden ze ook meer aan een hoge leeftijd gerelateerde pathologie is. Op grond van dit onderzoek kunnen we vaststellen dat er in de onderzochte begraafplaatsen groepen aanwijsbaar zijn die van elkaar verschillen in levensomstandigheden. In de *templum* fase zien we een groep vrouwen uit rijke graven, wier grote gemiddelde lichaamslengte wijst op gunstige levensomstandigheden tijdens de groei. Hetzelfde geldt voor een groep mannen uit de *basilica* fase. Het is verleidelijk om in die groepen respectievelijk adellijke vrouwen en kanunniken te herkennen. Maar verder onderzoek moet uitwijzen of er overeenkomsten zijn qua verwantschap (ancient DNA) of herkomst (isotopen). De bevolking van vroegmiddeleeuws Maastricht kende in het algemeen gunstige levensomstandigheden en lijkt niet structureel te hebben geleden onder ernstige ziekten.